

Centrale Examens tekstbegrip moderne vreemde talen havo en vwo en het gebruik van woordenboeken

De Cevo heeft onlangs besloten bij de Centrale Examens tekstbegrip moderne vreemde talen havo en vwo het gebruik van een woordenboek toe te staan. (havo in 2000 en vwo in 2001) Dit besluit is medegenomen op basis van een onderzoek, uitgevoerd bij circa 40 leerlingen door Nienhuis en Weistra (1998). Argumenten voor en tegen het gebruik van een woordenboek, in dit geval in een examensituatie, kunnen aan de literatuur worden ontleend. Een uitgebreid literatuuronderzoek is verricht door Nienhuis en Wilgenburg (1997), waarin geconstateerd wordt dat het gebruik van een woordenboek voor- en nadelen heeft, doch dat het gebruik van een naslagwerk tot de normale activiteiten behoort en dus ook in het onderwijsproces een plaats moet hebben.

Inleiding

Het hier gepresenteerde onderzoek ligt in het verlengde van het onderzoek van Nienhuis en Weistra. Het is door het Cito uitgevoerd bij een groep van ruim 200 mavo-leerlingen. De reden om het onderzoek uit te voeren is het voornemen om ook bij de toekomstige vmbo-examens moderne vreemde talen het gebruik van het woordenboek toe staan. Niet te voorspellen is immers of de effecten bij vmbo-leerlingen dezelfde zijn als bij havo- en vwo-leerlingen. Bovendien bestond nu de mogelijkheid te werken met een grotere groep leerlingen en verspreid over meerdere scholen, teneinde de statistische betrouwbaarheid zoveel mogelijk te garanderen. Voor dit onderzoek is gekozen voor uitvoering bij mavo Frans. De te toetsen veronderstelling is dat leerlingen mavo door het woordenboekgebruik in tijdnood zouden kunnen komen, terwijl anderzijds faalangstige leerlingen zich zekerder zouden voelen. Ten behoeve van het onderzoek hebben leerlingen uit klas 4 mavo een aantal onderdelen van Cito-tekstbegriptoetsen Frans gemaakt met gebruikmaking van een woordenboek en een aantal onderdelen van vergelijkbare Cito-tekstbegriptoetsen zonder woordenboek. De scores en attitudes in deze beide omstandigheden zijn met elkaar vergeleken.

Opzet en uitvoering van het onderzoek

Proefpersonen en testperiode

Via verschillende kanalen zijn leraren Frans benaderd met de vraag of zij met hun leerlingen aan het onderzoek zouden willen meewerken. De respons van de docenten was groot. Teneinde het aantal proefpersonen in het onderzoek niet te groot te maken, is uit de aanmelding een selectie gemaakt. In deze selectie is uitsluitend gelet op het aantal leerlingen en de spreiding over het land. Uiteindelijk hebben 18 scholen meegewerkt aan het onderzoek met in totaal ruim 200 leerlingen.

Vanwege het gevraagde vaardigheidsniveau van de leerlingen en de inpasbaarheid in de scholen is het onderzoek uitgevoerd in de maanden januari en februari 1999. In de selectie van de proefpersonen is geen onderscheid gemaakt tussen mavo-C en mavo-D leerlingen. De keuze tussen mavo-C en mavo-D wordt op de meeste scholen pas vlak voor het eindexamen gemaakt. In die periode kan echter aan de scholen geen medewerking aan een onderzoek meer gevraagd worden, aangezien iedereen zich volledig op de examensituatie concentreert.

Opzet onderzoek

In alle klassen is driemaal een lesuur besteed aan een afnametoets op drie verschillende dagen. De afdamcondities zijn voor zo ver mogelijk gelijk gehouden aan die van het reguliere examen.

In de eerste les zijn 2 korte tekstjes met elk één item en een tekst met 8 items afgenomen. De afnametijd voor deze toets was 25 minuten. Alle leerlingen hebben deze toets onder zoveel mogelijk gelijke omstandigheden gemaakt, zonder woordenboek. Deze toets vormt de zogenaamde Ankertoets en heeft tot doel de onderlinge vergelijking van de groepen leerlingen mogelijk te maken. Aansluitend aan deze toets hebben de leerlingen een korte instructie gekregen over het gebruik van een woordenboek bij het maken van een toets tekstbegrip. In de lessen 2 en 3 zijn vervolgens 3 korte tekstjes met elk één item en 2 langere teksten met in totaal 15 items afgenomen. De afnametijd voor deze beide toetsen was gelijk en bedroeg 45 minuten.

Voor de tweede en de derde les zijn de leerlingen per klas op willekeurige wijze gesplitst in twee ongeveer even grote groepen, verder aan te duiden met groep A en groep B. Aan de docenten is gevraagd de indeling van de leerlingen in de groepen A en B willekeurig te maken. Beide groepen hebben telkens in een les dezelfde toetsen gemaakt, toets 2 en vervolgens toets 3.

Tijdens het tweede lesuur heeft groep A met woordenboek en groep B zonder woordenboek gewerkt. In de derde les was dit omgekeerd. De leerlingen die met een woordenboek werken, hebben alle opgezochte woorden in de tekst omcirkeld en de gekozen betekenis uit het woordenboek in de kantlijn genoteerd. Aan de scholen zijn geen aanwijzingen gegeven over het te gebruiken woordenboek.

Resultaten

Scores van de groepen A en B

Zie voor de scores van de leerlingen in de groepen A en B tabel I.

Aantal niet-beantwoorde vragen

Bij de aanvang van het onderzoek werd er rekening mee gehouden dat leerlingen door het gebruik van het woordenboek in tijdnood zouden komen en niet alle vragen zouden kunnen beantwoorden. Gebleken is echter dat alle leerlingen de toetsen volledig hebben gemaakt, zonder in tijdnood te komen.

Opgezochte woorden

Aan de leerlingen is gevraagd de opgezochte woorden te omcirkelen en de gevonden betekenis in de kantlijn te schrijven. In totaal zijn door de leerlingen 294 verschillende woorden opgezocht. Een aantal woorden is door meer dan twee leerlingen opgezocht. De getalsmatige gegevens staan vermeld in tabel II.

Meningen

Bij het onderzoek is een enquête uitgevoerd onder docenten en leerlingen. In tabel III wordt een overzicht gepresenteerd van de antwoorden van de docenten en in tabel IV een overzicht van de antwoorden die door de leerlingen zijn gegeven op de aan hen gestelde enquêtevragen.

Zowel docenten als leerlingen geven in meerderheid de voorkeur aan het gebruik van een woordenboek bij het maken van een examen. Voor de docenten blijkt het belangrijkste te zijn dat het zelfvertrouwen van de leerlingen wordt vergroot. Deze geven aan dat het woordenboek wellicht bijdraagt tot beter tekstbegrip. De leerlingen reageren uitgesprokener: zij spreken een grote voorkeur uit, terwijl bijna de helft van de leerlingen woordenboekgebruik zelfs noodzakelijk vindt. Slechts 28 van de 229 leerlingen acht de noodzaak van een woordenboek niet aanwezig. Als argumenten voor het gebruik van een woordenboek noemen de leerlingen: een beter tekstbegrip en vooral het zich meer op hun gemak voelen.

Analyse

Analyse van de score

Enkele leerlingen hebben niet alle toetsen gemaakt. Teneinde de scores beter verwerkbaar te maken, zijn de gegevens van deze leerlingen uit de overzichten verwijderd. Hiermee ontstaat een 'geschoonde' bestand, waarin het aantal leerlingen in elk van de groepen A en B constant blijft. De gegevens, berekend met dit geschoonde bestand zijn opgenomen in tabel V.

De verschillen van tabel V met tabel I zijn marginaal. In de hier gepresenteerde tabel is het verschil in p-waarde tussen groep A en B in de Ankertoets +3,3, in toets 2 (A met, B zonder) +2,9 en in toets 3 (A zonder, B met) +1,7. Er is geen aanwijzing dat het gebruik van een woordenboek een beter of slechter resultaat geeft. Er is geen significant verschil. Geconcludeerd moet worden dat er geen meetbaar effect is van het gebruik van een woordenboek op het resultaat van de toets.

Niet-beantwoorde vragen

Al eerder is aangegeven dat de leerlingen alle items gemaakt hebben. Toch geven de leerlingen aan 'meer tijd te willen hebben'. Het is niet duidelijk geworden of de leerlingen alle vragen beantwoord hebben, zonodig in haast, omdat ze getraind zijn in het afronden van hun werk. Het zou ook kunnen zijn dat leerlingen graag wat meer tijd hadden willen hebben om geen tijdsdruk te voelen, ook als ze binnen de tijd klaar zijn.

Meningen

Terwijl uit de scores weinig verschil blijkt tussen het wel of niet gebruiken van een woordenboek, blijkt uit de enquête dat vooral de leerlingen, maar ook de docenten, positief staan tegenover het woordenboekgebruik. Het belangrijkste door docenten en leerlingen genoemde element is zelfvertrouwen: een onbekend woord hoeft niet plotseling een *bottle-neck* te zijn. Hier kan een relatie verondersteld worden met 'toetsangst' (ook wel examenvrees genoemd) bij de leerlingen, een verschijnsel waar laatstelijk nog door Van Zuijlen (1995) en door Nieuwenbroek en Visser aandacht aan is besteed.

De verwachtingen van de docenten met betrekking tot de score zijn niet hoog gespannen. Deze verwachting lijkt door dit onderzoek te worden bevestigd.

Conclusies en samenvatting

Een onderzoek is verricht bij mavo-leerlingen in het examenjaar. In dit onderzoek hebben twee groepen leerlingen eerst een ankertoets afgelegd. Vervolgens hebben zij een tweetal toetsen afgelegd, afwisselend met en zonder gebruikmaking van een woordenboek.

De score van de leerlingen is geanalyseerd. Er wordt geen significant effect geconstateerd van het woordenboekgebruik op de resultaten, noch in positieve, noch in negatieve zin.

Het foutenpercentage bij het opzoeken is niet hoog, behalve bij de werkwoordsvormen. De zoekkwaliteit en de effectiviteit van het woordenboekgebruik zal naar verwachting door gerichte training verbeterd kunnen worden.

Opvallend is de positieve benadering door de leerlingen, die uitspreken met meer zelfvertrouwen de toets te beginnen en ook verwachten betere resultaten te zullen behalen. De docenten zijn voorzichtiger in hun verwachtingen omtrent de te behalen resultaten, maar geven ook het belang van het woordenboekgebruik voor de attitude van de leerlingen aan.

Groep A	% leerlingen dat het goede antwoord heeft gekozen	Groep B	% leerlingen dat het goede antwoord heeft gekozen
Toets 1 Anker	56.3	Toets 1 Anker	59.8
Toets 2 met woordenboek	46.4	Toets 2 zonder woordenboek	49.8
Toets 3 zonder woordenboek	44.8	Toets 3 met woordenboek	46.9

Tabel I.

	Groep A	Groep B
Aantal verschillende opgezochte woorden	159	135
Totaal aantal opgezochte woorden (incl. dubbeltellingen)	462	431
Aantal niet correct gevonden betekenissen	53	48
Aantal woorden dat door 3 of meer leerlingen is opgezocht	49	41

Tabel II. Totaal aantal opgezochte woorden en aantal niet correct opgezochte betekenissen

	Ja	Nee	Geen mening	
Woordenboek draagt bij tot beter tekstbegrip	6	2	8 misschien	1
Woordenboek geeft zelfvertrouwen	11	1	4 misschien	1
Met woordenboek effectiever tijdgebruik	2	7	7 mogelijk	1
Woordenboek verhoogt score	2	4	8 een beetje	3
Voor woordenboekgebruik	9	5	3 neutraal	

Tabel III. Antwoorden docentenvragen

	Ja	Nee	
Voorkeur voor gebruik woordenboek	165	21	43 geen mening
Noodzaak gebruik woordenboek	98	28	103 enigszins
Beter tekstbegrip met woordenboek	113	22	94 een beetje
Opzoeken in woordenboek makkelijk	163	9	57 soms moeilijk
Genoeg tijd zonder woordenboek	193	36	
Genoeg tijd met woordenboek	171	58	
Meer op gemak met woordenboek	125	23	81 maakt niet uit

Tabel IV. Antwoorden leerlingenvragen

Groep A	p	n	Groep B	p	n
Toets 1 Anker	56,4	96	Toets 1 Anker	59,7	106
Toets 2 met woordenboek	46,8	96	Toets 2 zonder woordenboek	49,7	106
Toets 3 zonder woordenboek	45,3	96	Toets 3 met woordenboek	47,0	106

De betekenis van de symbolen is als volgt: P = p-waarde (het percentage leerlingen dat de vraag goed heeft beantwoord); N = het aantal leerlingen dat heeft deelgenomen aan de toets.

Tabel V. Overzicht scores van de groepen A en B van de verschillende toetsen van de leerlingen die alle toetsen gemaakt hebben

Literatuur

- Goldebeld, P., *Toets- en itemanalyse met TIA*. Arnhem: Cito, 1992.
- Nienhuis, L.J.A. en Weistra, M., *Tekstbegrip en woordenboekgebruik*. Interne publicatie, faculteit der Letteren UU, 1998.
- Nienhuis, L.J.A. en Wilgenburg, E. van, *Woordenboekgebruik - Een literatuurstudie*. Publicatie t.b.v. de CEVO. Utrecht: Faculteit der Letteren UU, 1997.

- Nieuwenbroek A. en Visser, J., Examen-vrees kwelling voor verrassend veel leerlingen, in: *Didaktief*, jaargang 23, nr. 5, pag. 5.
- Snel, T., *Proefwerk*. CPS
- Zuijlen, N. van: *Gericht lezen in de examens Engels voor havo en vwo*. Arnhem: Cito, 1995.

Heleen Jansen

is werkzaam als docente Frans aan het Kaj Munkcollege in Hoofddorp.

Caroline Peer

is vakmedewerkster Frans bij het Cito in Arnhem.